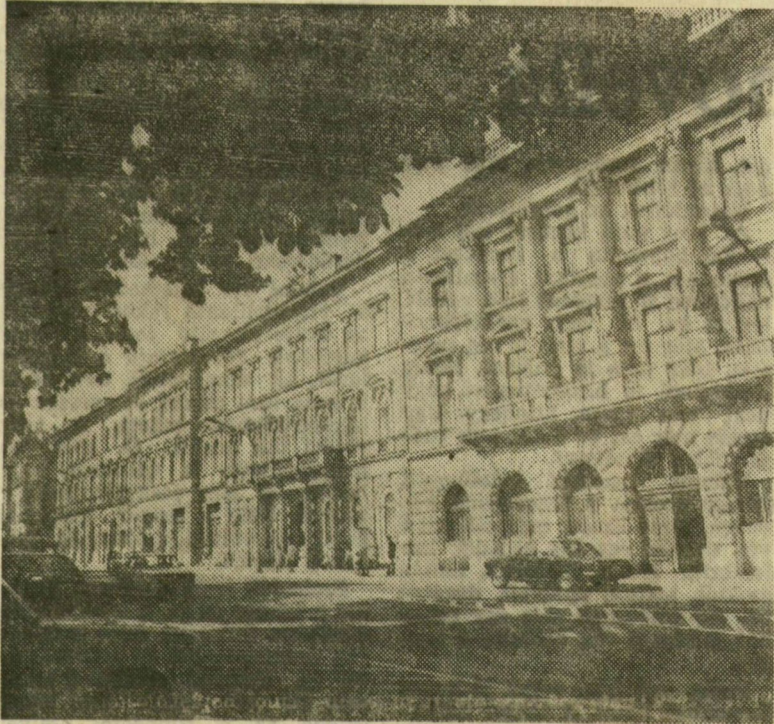




A Tisza-parti palotásor, a színházról a hídig

Szegedi műemlékek nyomában (I.)

A városépítészet gyökerei

(Mottó: Magyarország műemlék-ekben szegény ország. Szegeden az országos átlaghoz viszonyítva is kevés műemlék található. Az utóbbi időben ezek közül jó néhány esett áldozatul a „fejlődésnek”. Többször hangzottak el ez ügyben indulatos megjegyzések, vetődtek fel nehezen eldönthető kérdések, parázslottak föl a viták nyilvánosan is, magánbeszélgetésekben is, fontos döntésekkor is...)

— Nem mindig azt kell védeni, ami a listán van — nyújtotta át a szegedi műemlékek, műemlék-jellegű épületek és védett városképek jegyzékét Takács Máté városi főépítész. Ime, máris az első ellentmondás. Az Országos Műemléki Felügyelőség fölmeréseket végez, listákat készít, védetté nyilvánít. Majd újra felmér, mérleget, szembesíti a tornyosuló aktákat soványodó pénztárcájával — egyes épületeket töröl, másokat felvesz a jegyzékébe. A műemlékké válás folyamatát éljük. Egyre több olyan épületet, házsor, városképi jellegű együttest kell megóvnunk a pusztulástól, melyek már nem évszázadokkal, hanem csak évtizedekkel ezelőtt születtek. Meg kell keresni, fel kell kutatni és mérlegelni, mit érdemes védeni, megmenteni, új funkcióval megtölteni, gazdát keresni, közkinccsé tenni.

Az, hogy az értékeket hazai, netán európai mércével, vagy helyi „húzóskálával” mérjük, máris gondot jelent. Szegeden igen kevés az országos, illetve nemzetközi mércével mérhető műemlék. De ma már mindannyiunk számára bizonyosság, hogy nekünk, itt Szegeden, nemcsak ezeket az értékeket kell megőrizni. Azokat az épületeket, emlékhelyeket is mentenünk, óvnunk kell, melyek nemzeti történetünkbe ágyazva ebből a tájból sarjadó örökség.

— Amikor műemlékekről beszélünk, Szeged városépítészeti gyökereit kell keresnünk — mondja Koczor György, a DÉL-TERV várostervező építésze. — A száz évvel ezelőtt elpusztult város helyén egy korszerű szerkezetű, két-három szintes, egységes városkép alakult ki. Az eklektika egyes épületeként talán nem túlságosan nagy érték, de tömegében, összességében, igenis egységes, szép és értékes városképet nyújt. Ehhez kapcsolódva, erre fölfűzve kell megoldanunk városrendezési terveinket.

— Idegenforgalmi szempontból a Belváros műemléki értékke nemesebb épületegyüttese, a szépen tatarozott, újralfestett házsorok, a rendezett utcák, hangulatos terek nagyobb vonzerőt jelentenek vendégeinknek, mint néhány egymástól távol eső, elszórt műemléki épület — ez a véleményem.

nyen Varga Józsefnek, a Szeged Tourist igazgatójának. Az idegenforgalmi vonzerőt azok az együttesek, műemléki csoportok, védett házsorok képezik, ahol nem sáros utakon vagy térdig porban kell eljutni egy-egy műemléki értékhez, s ott szemellenzövel csak azt az egy épületet kívülről nézni, hanem ahol nagyobb csoportok számára esztétikus környezetben, helyi értékeket úgy lehet bemutatni, hogy összefonódjon ismeretszerzés, szórakozás, kellemes élmény.

A városépítés, a fejlődés és terjeszkedés útjába sokszor áll egy-egy régi épület, egy-egy műemlék. A tervezés két szélsőséges pólusa a mindenáron való védelem, illetve a teljes elcsúszás. Pedig a kettő között is vannak lehetőségek. Erről így vélekedik Takács Máté:

— Nagyon sok függ az építész-tervező beállítottságától, felkészültségétől, helyismeretétől. Van, aki kukoricaföldön szeret építeni, hisz itt minden az övé, itt semmihez nem kell alkalmazkodni, szabadjára lehet engedni a fantáziát. Am ha egy tölgyfa áll útjába, akkor kezdődik a baj. Sokszor a kivitelező szól, kár kívágni azt a fát. Mások szeretnek kapcsolódni már meglévő építészeti környezethez — ez a nehezebb, de szebb feladat. Úgy tervezni, hogy a modern épület ará-

nyaival, léptékével, magasságával, vonalvezetésével, szerkezetével kapcsolódjon a körülötte levő környezethez, új a régihez, modern a hagyományhoz, ma a tegnaphoz. Ez szemléleti kérdés, hatóságilag nem lehet megoldani. Mondok egy példát. Sok szó esett a szegedi nagyáruház tervezésének időszakában a Sulkovszky-ház lebontásáról. Biztos vagyok abban, ha helyi építész tervezi az áruházat, a Sulkovszky-háznak legalább legfontosabb értéke, a kapuja megmarad. Beépül az újba mintegy jelezve, hogy bár egy-egy ilyen régi épület nem állhat útjába a város fejlődésének, de ezen a talajon épül újjá a város, s a kapu, mintegy „nyomjelző lövedék”, utalhatott volna a város-történet kontinuitására.

— Európaszerte ritkaságnak számít, váratlanul egységes megjelenésű, korszerű elvek szerint épülő városban élünk és tevékenykedünk — írja egy jelentésben Bakonyi Tibor építész, a Magyar Építőművészek Szövetsége szegedi csoportjának titkára. — A műemlékértékű eklektikus Belváros örökség, amit óvni, korszerűsíteni kell, amelyhez napjaink építéstechnológiájával illeszkedni felelősségteljes kötelességünk. A városkép, az egyes épületek, azok környezete akaratunktól függetlenül vallanak múltunk és napjaink kultúrájáról, kulturáliságáról: mindenkor állapota egyúttal szocialista rendszertünk monumentális propagandája is. Unokáink nemcsak a megvalósult épületeket értéke-lik, hanem az elmulasztott lehetőségeket, az értelmetlenül elbontott emlékeket is számon kérik tőlünk.

A város történetében — építészetiileg is — vízválást az 1879-es nagy árvíz. A város hatezer házából 5700 megsemmisült. Csak a köből épült városmag maradt meg. Dr. Trogmayer Ottó szerint ezért is nem végzett a víz számotvető pusztítást a műemlék-ekben. Sokkal inkább a barokk átépítés során, amikor építőanyagként használták a régi épületek tégláit. Szegeden mindig is baj volt a hagyománytiszteltéssel — vélekedik a múzeumigazgató. — A víz után 1882-ben, véleményem szerint megdöntötten, lebontották a várat, s komoly harcot kellett vívni Szeged leg-
regebbi gótikus műemlékéért, a Dómotör-toronyért is.

Ezt a hagyományokkal kapcsolatos immunitást, az értékeinkkel szembeni közömbösséget teszi szóvá Tóth Béla író, a Somogyi-könyvtár igazgatója is:

— Sopronhoz képest a mi épületeink másodlagosak, fiatalok, utánérzések. De nekünk kedvesek, ezeket az értékeket is jobban meg kell becsülni. Am a néhanapi fölköltés, a szalmaláng-
lekedés nem elég. Lovagolni jó, de ahhoz ló is kell, abrak is kell. Meleg, emberi gondoskodás, felelősségteljes városszeretet, egészséges lokalpatriotizmus megmenekítheti legfontosabb értékeinket.

T. L.

Karón varjú

Kabarét lehetne csinálni belőle: öt okos ember konziliumot tart a véceajtó előtt. Nagyapó van belül, az öt okos ember kívül szövögeti a megszabadítás fortélyait. Nincs más hátra, az igazi és a tolvajkulcs is csodót mondott, finom műszereket hoznak: feszítővasat és nagykalapácsot.

Nagyapó szabad, de nem nyugszik. Gözeke mellett tanulta a szakmát, esze is ott csiszolódott élesre. Ajtó magától be nem ragad, annak oka van. Szemüveget hoz és csavarhúzó. Ő is operál. Eddig túrt békével ahhoz képest, ami most következik. Vörös lesz, mint a rák, és földhöz csapja a zárat. A bolond is láthatja, három csavar kellett volna bele, de csak kettő van, és az a kettő sincs meghúzva. Szétnyílt két pófája, kiugrott a rugó, ezért szorult ő belülré.

Nagyapó elkezd gondolkodni. Olyan ember csinálta volna a zárat, aki nem tud háromig számolni? Az nem lehet. Hazavitte volna a harmadik csavart? Ha talicskaszám vinné haza, talán azt se venné észre senki, de hogy gyűjtögeti egyenként. Mit is kezdene vele? Se zsebórába, se eszikekeltetőbe nem tudja berakni. Az történeteket, rajtaütött a török, menekülnie kellett szegénynek.

Nagyapó hálás, a szomszédbeli szabadítók zárait sörbe szétszedi, és összeszámolja, hányszor támadt a török. Mindegyikben kettő a csavar, és egyik sincs meghúzva. Elkezd fohászkodni, tíz kicsi körmet emlegeti az illetőknek, és szívőből kívánja, legalább egyszer záródna rá is az ajtó. Látott ő már karón varjút.

Nagyapó két házzal arrébb lakik, én a fölmentő seregben voltam a hatodik. Csak néztem. Számolgatom, hányszor láttam már karón varjút. Ezt a fajtát hej, de sokszor! Most jut eszembe, miért mordult föl az egész város, amikor botani kezdtek a Tisza falát. Mert megszokta, és a látványt féltette? Lehet. Láthatta mindenki, nehezen állta az utolsó vizet, ki kell tehát cserélni. Azt nem hitték az emberek, hogy az új jobb lesz. Ne felejtjük, sok ember sok varjút látott, sok karón! Kipróbálva még nincs, de jobbnak látszik. Kiszedték a fákat? Hiába mondták szavahihető illetékesek, többet állatnak helyettük ide is, oda is, kevesen hittek. Látták ők már karón varjút. Van, aki azóta is találgatja, mikor lehet leülni a helyettesként ültetett fák árnyékába. És azt mondja, könnyebb embereket fölültetni, mint fákat elültetni. Pedig az ember gyanakvó, mert látott már karón varjút.

Azt mondja a meszelő mester, ő nem dolgozik tovább akkor se, ha zebraszínű marad a fal. Legfőkébb akkor, ha a nyugdíjas ráterít még két rongyost. Igaz, fix összegben állapodtak meg, és semmi jele nem látszik, hogy azt

meg ne kapná, de kevés. Lássuk be a kedves lakó, ő pénz nélkül haza nem mehet. Háromnegyedét előlegben elvitte már a sarki csaposnak, üres zsebbel nem térhet haza. Van olyan keménykötésű a nyugdíjas, mint az előbbi nagyapó, nehezen puhul. Kijátsz-sza tehát az adut a meszelő mester: azt hiszi maga, a kátész nem így csinálja? Meg mindehki? Elvállalja ennyiért, befefejezi annyit. Akí ezt se tudja megszokni, nem e világra való. Gondolkozzon csak nyugodtan, ő addig leszappanozza a szomszéd falát. Ha elunja a szekrény tetején való üldögélést — mert máshová leülni úgyse tud —, csak szóljon, és ő jön. De előtte meg-aszalja a másik szomszédot. Bolond lenne az övét is befefejezni annyit, amennyit kezdte.

Ide is begyűrűzött a karó és a varjú. Annyi varjúpásztorunk nincsen, hogy mindegy vigyáznunk tudjunk, de riasztani tudnánk őket, ha egyszerre akarnánk. Sok munkással beszéltem mostanában, mind előállt a maga házi patikájával, ha az orvosságról kérdeztem. Egytől egyig mind azt mondta, nem szabad megfizetni a trehány munkát. Jól akarsz élni? Dolgozz jól! Olyan egyszerű, csak ki kellene egyszer mondani. Mostanában sokszor mondták.

Annyi nagy energiával kimon-dott szót eresztünk el a fülünk mellett a varjú példázataira hivatkozva, hogy összeszámolni se tudnánk. Magyarázza a kereskedelem, azért kell sok embernek esténként — délután az még csak, nem is este — négy boltba bemennie, amíg kényeret kap, mert nincsen kényér. A sütőipar igazgatója — elnézés kérek, hogy leírom minapi vitánk sum-mázatát — zaklatásnak veszi, ha szóvá tesszük, mert állítja, hogy kényér van. Legfőkébb „kapacitásbeli problémák” vannak.

Objektív karón objektív varjak is vannak. Széttárjuk a kezünket, és azt mondjuk, mi erről, kérem szépen, nem tehetünk, mert jelenlegi körülményeink ilyenek. Fordítsuk meg a képletet. Nem azért nem tehetünk semmit, mert ilyenek a körülmények, hanem azért lettek ilyenek, ha lettek egyáltalán, mert valaki nem tette meg a magáét. Erdemes megfordítani néha, mert így egészen más.

Mindenről eszébe jut az embernek valami, előttem most Svéda bácsi képe lebeg. Amikor leült a falu garálójának moz-dony nagyságú motorja, és nem mozdult az istennek se, mindig őt hívták. Elkezdte sorolni: pet-rő van, szikra van, kompresszió, az is van, a fene egye meg, még-se indul. Akkor itt valami más hiba van. Búzánk is van, lisztünk is van — akkor itt valami más hiba van. Mondjuk ki azt is: kimondhatatlanul nagy árat fizetünk, ha olyasmi nincs, ami lehetne. Ha nem csinálunk meg jól valamit, amit pedig csak jól lehet megcsinálni. Tessék elhi-tetni sok ezer emberrel, hogy ké-szen van a ház, amelyik beázik. Lehet, hogy megteszi a műszaki ellenőrnék úgy is, hiszen éppen szárazság van, amikor átfutja, de ha állampolgárok sokasága másként vélekedik, és ráadásul neki van igaza, akkor ide is Svéda bácsi kellene. Generációkba ne plántáljuk bele, hogy a hit-vány munkának mindenütt ob-jektív okai vannak, mert egy-részt nem igaz, másrészt szemé-lyeknek kell elhárítaniuk, ha mégis akad valahol. Szerződése van a kereskedelemnek a sütőiparral arra, hogy az embereknek kényeret ad, nem magyarázatot. Valaki ezt a szerződést nem tartja be. Megszegi a szer-ződést, pedig kényeret kellene szegnie. Föltételezi valaki, hogy az építőipar csak beázó tetőt tud csinálni? Komoly vállalat, a pusztá föltevést is rágalmazásnak tar-taná, és bepörölné az illetőt. Nem ezt teszi, mert ámbár tudja, hogy idegeket feszít és közhangulatot rombol vele, ráadásul egy-szer úgyis neki kell megcsinálnia jóra, mégis gyártja gyári metérend szerint a beázó tetőket. Drágán, rosszul.

Hess, madár! El kéne kerget-nünk a varjút.

H. D.

Jubiláns könyvtár

A lapításának 150. évforduló-ját ünnepli október 15-17-e között a Szovjetunió egyik legrégebbi, az Ukrán SZSZK egyik legjelentősebb, s a hős város, Odessa legnagyobb könyv-tára: az Odesszai Allami Tudományos Gorkij Könyvtár.

Az egykori városi közkönyvtár 1830-ban nyitotta meg kapuit, 1907-ben költözött át mai otthonába. A Nagy Októberi Szocia-lista Forradalom előtt a könyvtár állománya mintegy 190 ezer kötetet tett ki, s jelentőségéhez a számszerű nagyságon kívül hozzájárult a társadalmi haladást szolgáló, forradalmi, mozgósító hatású kiadványok szép számú megléte. A könyvtár állománya alapján 1882-1883-ban illegális szociáldemokrata kiadványokat készítettek elő A rendszeres olvasás katalógusai címmel, melyek azután széles körben ismer-tekké és használtakká váltak.

Ma a könyvtár állománya 4 millió kötet körül van. Az évi 200 ezer egységnyi gyarapodás to-vábbi befogadására már készül a könyvtár mellett az új raktár-épület.

Féltett kincsként őrzi a mú-

zeum, a ritka könyvek és kéz-iratok osztálya, természetesen nem elzárva a kutatók elől, a két-
ezer értékes kéziratot és a több mint 7 ezer ritka kiadványt. Olyan pótolhatatlan értékeket, mint a szláv írásbeliség ezeréves emlékeit és az első ismert orosz könyvnyomtató, Ivan Fjodorov, 1581-ben Ukrajnában megjelent könyvét. Külön értéket képvisel a könyvtár anyagában a tájra vonatkozó helyismereti állomány. A Gorkij Könyvtár egyben igen jelentős koordináló és módsze-
rtani központja a köztársaság könyvtáraiban folyó természetu-dományi és világnézeti propagan-datevékenységnek, valamint szer-
vezési-módszertani központja Dél-Ukrajna hat területe (megyéje) könyvtári munkájának.

Népgazdasági szempontból fontos szerepet tölt be a szabadalmi és technikai információs osztály. A külföldi irodalom iránt érde-

lődőknek külön osztály áll ren-delkezésre a Palyomkinisták te-rén.

Számos ország könyvtárával, így a szegedi Somogyi-könyvtár-al is cserekapcsolatban áll a Gorkij Könyvtár, ezúton is épít-ve idegen nyelvű állományát. Számos értékes forrást kínál a könyvtár a két nép, de a két vá-rostörténelmi, kulturális kapcsola-tait kutató, feltáró szakemberek számára: Könyvek, folyóiratcik-kek őrzik a többi között az egy-kori liceumigazgató, Orlay Já-nos, az itt koncertező Liszt Fe-renc, majd Bartók Béla, s az itt dolgozó, filmező, szegedi születé-sű Balázs Béla, s a szovjethata-lomért harcoló magyar interna-cionalisták emlékeit. Külön katalo-gus tárja fel a testvérvárosi kapcsolatokat rögzítő irodalmat.

Az évi 250-260 ezer látogató, olvasó számára a szolgáltatások összesen 230 könyvtári dol-gozó látja el, illetve biztosítja. Őket köszöntjük a jubileum al-kalmával, kívánunk sok sikert és eredményt hasznos és nélkülöz-hetetlen munkájukhoz.

KORMÁNYOS ANDRÁS